

HATIRAT KİTAPLIĞI

CEMİL
SÜLEYMAN
ALYANAKOĞLU

KENDİ GENNETLERİNDE

BEYRUT, ŞAM VE
HALEP HATIRALARI

Yayına Hazırlayan: Hüseyin Bargon

CEMİL SÜLEYMAN'IN HAYATI

Fecr-i Âti topluluğunun, döneminde ilk akla gelen önemli simalarından Cemil Süleyman Alyanakoğlu, 24 Şubat 1886'da İstanbul'da dünyaya gelir. Babası Alyanak Mustafa Paşa'nın oğlu Kaymakam Yarbay Süleyman Bey, annesi Refika Hanım'dır.¹ Cemil Süleyman, ilkokula doğduğu semt olan Yüksekaldırım'daki Kalender Çeşmesi İlkokulu'nda başlar. Aile, Şehzadebaşı'nda Balaban Mahallesi'ndeki âsude baba ocağı, konak yavrusu kışlık evlerinde yaşarken Cemil Süleyman, Kadırga'da mektebe gitmektedir. Asıl adı Mehmet Cemil olan Cemil Süleyman'ın Leman ve Selman adlarında iki kız kardeşi ve Celil adında bir erkek kardeşi vardır.²

Babasının sürgün yemesi üzerine bütün aile, 1894'te bir akşamüzeri Avusturya'nın Venüs adlı gemisiyle Beyrut'a gider. Annesi Refika Hanım daha İstanbul'dayken ciğerlerinden hastadır. Beyrut'tan sonra Yarbay Süleyman Bey, Ocak 1895'te Halep'e gönderilir. Bu sefer aile; kış ortasında, ciğerlere işleyen şiddetli yağmur sağanakları, korkunç kar fırtınaları altında, hayvan üstünde on bir günde biraz daha uzak bir menfaya gider.

1897'de aile, Sidon'da yaşamaya başlar. Babası Süleyman Bey bu bölgedeki bir redif alayının kumandanıdır. On bir yaşında olan Cemil Süleyman'ı aile buradaki Frerler okuluna verir. Küçük Cemil elinde kitap çantası bu antik şehirde taştan taş sekerek okula gitmektedir. Pierre Sylvester, ders aldığı hocalarından biridir. Oturdukları ev bir

1 Mehmet Tekin, *Fecr-i Âti Yazarlarından Cemil Süleyman Alyanakoğlu*, Kültür Ofset Basımevi, Antakya, 1991, s. 15.

2 Berkiz Berksoy, *Cemil Süleyman Bir Kuramsal Okuma Denemesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 58.

İtalyan konsolosunun eviyle yan yanadır. Bu dönemde konsolosun kızı Luciyo’ndan özel İtalyanca dersler alır. Kendilerine ait bir portakal bahçeleri vardır. Aile her sabah erken kalkar, ağaçların altında sofralarını kurar, çocuklar sütlerini orada içer. Saadet ve neşe bu dönemde yüreklerden taşmaktadır.³

1903 yılı Cemil Süleyman’ın hayatında büyük bir kırılmaya neden olur. Halep Mekteb-i İdadisi’nden mezun olduğu yıl annesi Refika Hanım ciğerlerindeki düzelmeyen rahatsızlıktan başı oğlunun dizleri üzerinde vefat eder. Aynı yıl Beyrut’ta Amerikalıların idare ettiği tıp üniversitesine girmek için hazırlık sınıfının imtihanını vermiştir. Arapça ve Farsça hocası Faik Efendi’nin refakatinde Elmine adındaki bir Mısır vapuruyla İskenderun’dan Beyrut’a hareket ederler. Cemil Süleyman, Antep’teki bir medresede iyi yürekli ve sadık bir insan olarak andığı hocası Faik Efendi’den din ve dil dersleri almıştır.⁴ Annesinin vefatı sonrasında tek başına baba ocağından ayrılışı ve Beyrut’a okumaya geldikten iki ay sonra babasından aldığı bir mektupla babasının, halasının kızıyla evlendiğini öğrenmesi on yedi yaşındaki Cemil Süleyman’ı oldukça üzer.

1905’te Cemil Süleyman’ın ilk yazısı, *Servet-i Fünun* dergisinde Kislisli Rıfat Bey’in veremle ilgili kitabı hakkındaki bir değerlendirmesidir. Cemil Süleyman aynı yıl tıp eğitimini tamamlamak için çocuk olarak ayrıldığı İstanbul’a genç bir doktor adayı olarak döner. Yarı ömrü uzak müstemlekelerde, sahralarda geçtikten sonra İstanbul’a dönmek ona esareten kurtulmak gibi gelir. Akrabalar ve yeni arkadaş çevresindeki tahsil çağı, saadet içinde geçen bir refah devresidir.

1906 yılında mezun olduğu Kadırga’daki Mekteb-i Tıbbiye’ye Erenköy’ünden gitmektedir. Dönemin pek çok edebiyat sevdalısı gençler gibi bol bol Edebiyat-ı Cedide yazarlarının eserlerini okumaktadır. Özellikle Halit Ziya’nın *Aşk-i Memnu* ve *Mai ve Siyah*’ını sekizer defa okuduğu kaydı vardır. Halit Ziya’nın etkisindeki hikâyelerini *Servet-i Fünun*, *Aşîyan* ve *Tanin*’de yayımlamaya başlar. Ava olan düşkünlüğü,

3 Cemil Süleyman, “Eski Sidon Şehri”, *Kurun*, 20 Kanunusani 1938.

4 Cemil Süleyman, “İlk Gurbet Gecesi”, *Vakit*, 8 Haziran 1939.

müzik ve resme olan ilgisi arkadaşları arasında sempati kazanmasına neden olur.⁵

Baha Tevfik, Süleyman Bahri ve Emin Bülent bu dönemde edebiyat ve spor arkadaşlarıdır. Bu dönemde sporun şekli ve mefhumu başkadır. Futbol meraklısı Galatasaraylı Emin Bülent ve arkadaşları Kuşdili’ni, Yoğurtçu Çayırı’nı harmana çevirirken Cemil Süleyman, edebiyat arkadaşı Süleyman Bahri’yle günlerce devam eden yürüyüşler ve av eğlenceleri yapar.⁶ Hayatın bu canlı ve orijinal sahnesinden aldığı zevki ve neşeyi, hiçbir sefahat muhitinden almaz. Ondaki av merakı, uzun seneler hayatında bir iptila gibi başını sarar. Müziğe olan ilgisi amcasından gelmektedir. Hatıralarının bir yerinde “Hepimiz Hacı Kirâmî Efendi’nin şakirdi idik.” demektedir. 1934’te Arabistan’dan Türkiye’ye dönüş yaptığından vapurdan İstanbul’a ayağını bastığı ilk gün, plaklardan dinlediği ve sesine hayran olduğu Safiye Ayla’yı görmek için Çağlayan’a gitmiştir.⁷

20 Mart 1909’da Hilal Matbaası’nda toplanan Fecr-i Âti topluluğunun gelecek vadeden gençlerinden biri de Cemil Süleyman’dır. *Servet-i Fünun* dergisinin bininci sayısında yer alan Fecr-i Âti yazarları Faik Ali, Refik Halit, Celal Sahir, Şahabettin Süleyman, İzzet Melih, Müfit Ratip, Emin Bülent, Ali Süha fotoğrafları içinde Cemil Süleyman’ınki de yer alır. Yazdığı hikâyeler ve roman tefrikaları üniversite gençliği arasında oldukça ilgi toplar ve parlamasını sağlar. Yayınladığı hikâyelerini Fecr-i Âti topluluğundaki genç edebiyatçı arkadaşlarına ithaf eder. Başta Emin Bülent olmak üzere; Tahsin Nahit, Hamdullah Suphi, Ali Süha, Fazıl Ahmet ve Fuat Köprülü bunlardandır. Batı’daki benzerleri gibi yazdıkları eserleri bastırarak bir kütüphane oluşturmak isteyen topluluğun ilk yayımlanan kitabı Cemil Süleyman’ın *Timsal-i Aşk* (1909) adlı hikâye kitabı olur. Aynı yıl *Servet-i Fünun*’da *İnhizam* romanı tefrikası başlar. Fakat onun zamandaşlarına nasip olmayacak derecede parlamasını sağlayan eseri *Siyah Gözler* (1911) adlı romanıdır.

5 M. Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 108-109

6 Cemil Süleyman, “Kış Gecelerinin Rüyası”, *Vakit*, 2 Mayıs 1940.

7 Cemil Süleyman, “Radyo Sanatkaârlarımız Arasında” *Kurun*, 24 Aralık 1938.

Siyah Gözler romanı yayınlandığı sırada, *Çalıkıuşu* (1922) romanı kadar büyük bir okur kitlesine ulaşır. Arkasından ikinci hikâye kitabı *Ukde* (1912) yayınlanır. Bu yıllar Cemil Süleyman'ın hekimliğine hâkimliği de katmak ihtirasını taşıyan yazılarıyla şöhetle mest, sıhhatle keyifli olduğu yıllardır.

Çalışkan ve disiplinli bir kişiliğe sahip olan Cemil Süleyman, yoğun edebî çalışmalarıyla birlikte, Ekim 1909-Haziran 1910 eğitim döneminde Darülmualliminde fen uygulama öğretmenliği de yapmaktadır. Ayrıca sinir ve iç hastalıkları alanında yaptığı ihtisasını da Ağustos 1911'de tamamlar. Cenap Şahabettin, 1912 yılında Cemil Süleyman'ı karantina idaresine alır. Bu tarihten itibaren Cemil Süleyman'ın doktorluk yılları başlar. Büyük veba salgını nedeniyle önce Cidde'ye, Karaman'a gönderilir. Daha sonra Tebük ve Karadeniz Boğazı'nda Manastır Ağzı'nda görev yapar. Sonra da Galata Karantina Ofisi'nde şefi olur.⁸

1912'den 1918'e kadar savaş cephelerinde bulunur. Bu yıllarında cephe cephe dolaşır. Balkan Savaşı'nda Yanya'da ve Meçova'da görev yapar. Cephe dağılsa da Cemil Süleyman esir düşmez. Bir gece Berat yolundan Avlonya'ya ulaşır. Adriyatik Denizi'ni bir balıkçı kayığı ile geçer. İtalya'dan Mısır ve Suriye yoluyla İstanbul'a döner. Tekrar Bulgar cephesine gider. Birinci Dünya Savaşı'nda Kâzım Dirik ve Cemal Paşa ile Suriye'de bulunur.⁹ 1915'te Suriye Şeria Savaşlarında büyük bir kaza atlatır. Ölümünden dönen Cemil Süleyman uzun bir tedavi sonrasında aynı yılın eylül sonlarında sağlığına kavuşur. Cemil Süleyman'ın, bu ağır dönemini anlattığı otuz kırk sayfalık *Gündelik Notlar* adlı eseri doktor olan ölümcül bir hastanın “iç döküm” yazılarıdır.¹⁰

Cephedeki son görevi ise 15 Aralık 1918'e kadar Batum'da Şark Orduları Baş Menzil Müfettişliği Sertabipliğidir. Savaş yıllarında iki defa yaralanan Cemil Süleyman 1917 yılında Harp Madalyası, 1918 yılında da Demir Salip nişanı ile ödüllendirilmiştir. Cemil Süleyman

8 M. Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938, s. 108-109.

9 “Cemil Süleyman”, *Kurun*, 16 Eylül 1937.

10 Cemil Süleyman, “Gündelik Notlar 1-7”, *Vakit*, 28 Mart-15 Nisan 1939.

otuz iki yaşına geldiğinde savaşın sonuna doğru Sadiye Hanım'la evlenir. İlk kızı İlhan 1918'de dünyaya gelir. Terhis olup İstanbul'a geldiğinde Boğazlarda dağ gibi direnotlarla karşılaşır. Hükûmete azılı bir İttihatçı olarak tanıtılması üzerine Antalya Hastanesi ikinci hekimliğine tayin edilerek İstanbul'dan uzaklaştırılır. Cemil Süleyman, Eylül 1919'dan Mart 1923 yılları arasında "Şarkın Cenneti" adını verdiği Antalya'da çalışır. İkinci kızı Suna 1920'de ve oğlu Süleyman Özkul 1922'de Antalya'da dünyaya gelir. Milli Mücadele'yi destekleyen Cemil Süleyman, fahri olarak Antalya Müdafaa-yı Hukuk azalığını da yürütür. Cumhuriyet'in ilanından sonra Çanakkale sıhhiye müdürü olarak iki yıl görev yapar.¹¹ 1924'te İstanbul Manasır Ağzı karantina doktoru, 1925'te de Samsun sıhhiye müdürü olarak çalışır. Ayrıca Samsun'da Sıtma ile Mücadele Heyet Başkanlığı ve öksüzler yurdunda tabiat bilgisi öğretmenliği de yapar. Aralık 1925'te usulsüz harcama yaptığı iddiasıyla heyet başkanlığından çıkarılmış ve hakkında mahkeme açılmıştır.¹²

Bu olay üzerine Cemil Süleyman, çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği Suriye'ye gitme kararı alır. Bir gemiyle Beyrut'a gider. Beyrut ve etrafındaki şehirlerde doktorluk yapar. Yazdığı hatıralarından da görüleceği üzere geçmiş günleri tekrar yaşama zevki Cemil Süleyman'da bir iptiladır âdetâ. Kaynaklar onun Suriye'ye hükûmet izniyle 1927'de gittiğini yazar. Fakat "Kaderin Cilvesi"¹³ adlı yazısında Sultan Vahdettin'in (ö. 16 Mayıs 1926) cenazesinin Şam Sultan Selim Camii'ne getirildiğinde orada olduğunu dile getirmektedir. Suriye, Filistin, Hicaz ve Necit'te uzun yıllar gurbet hayatı yaşar. 1929-1931 yıllarında Antakya'da verem uzmanı olarak çalışır. Friedman verem aşısıyla tedavi uygulamaları yapar. İstanbul'da bu aşıyla tedavi uygulayan Dr. Fuat Sabit "Friedman ajanı" olmakla suçlanmıştır. Bu haberin o zamanlar Türkiye dışında bulunan Antakya'ya da ulaşması üzerine Cemil Süleyman buradan ayrılır. Antakya'dayken burada yayınlanmakta olan *Yeni Mecmua* adlı dergide hikâye ve yazıları çıkar. Cemil Süleyman

11 Mehmet Tekin, *Fecr-i Ati Yazarlarından Cemil Süleyman Ahyanoğlu*, Kültür Ofset Basımevi, Antakya, 1991, s. 18.

12 Berkiz Berksoy, *Cemil Süleyman Bir Kuramsal Okuma Denemesi*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 61.

13 Cemil Süleyman, "Kaderin Cilvesi", *Kurun*, 3 Birincikanun 1938.

1931-1934 yıllarında Hicaz Kralı II. Abdülaziz'in özel doktorluğunu yapar. İskenderiye Limanı'nda ilk Türk bayrağını gördüğü zaman, memlekete dönmek ihtiyacı, menfaat ve hayat bağlarına galebe çalar. Yirmi yedi yıllık gurbet hayatına artık yeter deyip 31 Aralık 1934'te İstanbul'a döner. Döndüğü gün memleket özlemini gidermek için büyük bir aşkla vapurdan tünele, trenden tramvaya binerek bütün gün durmamacasına özlediği İstanbul'u kucaklayıp yaşamak istemiştir.

Dönüşünden bir süre sonra ailesini de getirir. Soyadı kanunu gereği, aile unvanı olan "Alyanakoğlu" adını, soyadı olarak alır. İstanbul Vapurculuk Şirketi ve Denizyolları İşletmesinin Karadeniz ve Akdeniz'de seyrüsefer yapan gemilerinde doktorluk yapar. Aksu Gemisi'nde görevliken geçirdiği kaza sonucu 5 Ocak 1937'de Beyoğlu Hastanesinde bir bacağı diz kapağının altından kesilir. İki ay süren bir tedaviden sonra tekrar işine döner. Bu yeni durum Cemil Süleyman'ı oldukça etkiler.

Hayatta çektiği sıkıntı ve meşakketlere rağmen her zaman şen ve mesut görünen bir çehresi vardır. Cemil Süleyman uzun bir aradan sonra yazı hayatına 16 Eylül 1937'de *Kurun* gazetesiyle dönüş yapar. *Kurun* matbaasına gelen Cemil Süleyman'ı Hakkı Süha Gezgini'le tanıştırlar. Hakkı Süha; yirmi beş sene evvel Kuşdili'nde gördüğü ama tanışmadığı sıhhatli, keyifli ve şen kakhahalar atan Cemil Süleyman'ın yerinde; canından bezgin, zayıf, çökmüş ve bitkin bir adamla karşılaşır. Şaşırır kalır. Hatırındaki genç, şık, neşeli ve muzaffer delikanlının yerinde bu harabe nereden çıkmıştır. Elini sıkmak için kalkarken bir ayağının bükülmeden ilerlediğini ve döşemede bir kütük sesi çıkardığını duyunca dahasının da olduğunu anlar.¹⁴

16 Eylül 1937'den itibaren haftada bir, önce *Kurun* sonra *Vakit* gazetesinde seçkin bir üslupla ve ince nüktelerle yazdığı hatıra, makale, hikâye ve yolculuk notlarını yayınlar. Bu yazıları sarı ve ince kâğıtlar üzerine makine ile yazar, nokta ve virgüllerine büyük bir dikkat gösterir; satırbaşlarını mutlaka işaret eder; yazılarının yanlış çıkmasını kanıksamaz ve bu amatör meziyetini şiddetle muhafaza eder. Özellikle

14 Hakkı Süha Gezgini, "Cemil Süleyman da Gitti", *Vakit*, 1 Mayıs 1940.

Suriye'ye dair yazdığı hatıra yazılarına ve yolculuk notlarına büyük özen gösterir.

Cemil Süleyman, Almanya'dan alınacak gemiler için 30 Temmuz 1939'da hareket edecek heyet içinde doktor olarak yer alma isteğini bir dilekçe ile bildirir. Asıl niyeti Almanya'dan yeni bir model takma bacak edinmektir. Heyet; Köstence, Bükreş, Polonya, Krakov üzerinden Berlin'e trenle ulaşır. Baltık Denizi, Kiel Kanalı, Hollanda suları, Atlantik ve Akdeniz üzerinden gemiyle 25 Ağustos'ta İstanbul'a dönülür.

Zaman zaman böbreklerinden rahatsızlanan Cemil Süleyman bu seyahatten döndükten sonra ciğerlerinden rahatsızlanır. Önce Şişli Şifa Yurdu'nda daha sonra da Deniz Yolları'nın güvencesinde Büyükkada Sanatoryumu'nda tedavi görür. Durumunun ağırlaşması üzerine 27 Nisan'da Cerrahpaşa Hastanesi'ne sevk edilir. Cephelerde ölümler burun buruna gelen Cemil Süleyman, 30 Nisan 1940 Salı sabahı hayata veda eder. Vefat haberi, *Vakit* başta olmak üzere *Son Posta* ve *Haber* gazetelerinde yer alır. *Vakit* gazetesi ilk sayfasında Cemil Süleyman'ın siyah çerçeve içindeki fotoğrafının üstüne, “*Siyah Gözler* müellifi Dr. Cemil Süleyman vefat etti.” başlığıyla haberi okurlarına duyurur. Üçüncü sayfada Cemil Süleyman'ın kısa bir özgeçmişi verilir.¹⁵ Aynı sayfada Hakkı Süha Gezgin'in bir yazısıyla¹⁶ birlikte, Basın Birliği İstanbul Mıntıkası Reisliğinin, birlik üyelerinin cenaze törenine katılması ricası yayımlanır. Cenaze, çarşamba günü Cerrahpaşa Hastanesi'nden alınarak Aksaray Camii'nde öğlen namazını müteakip kılınan cenaze namazından sonra Topkapı dışındaki aile mezarlığına defnedilir. Bir gün sonra *Vakit* gazetesinin beşinci sayfasında Cemil Süleyman'ın eşi Sadiye Alyanak'ın eşinin hastalığı sırasında ve cenazesinin nakli esnasında teselli ve lütuflarını esirgemeyen dönemin valisi Lütfi Kırdar'a, Deniz Yolları başdoktoru Prof. Mahir ve arkadaşlarına, İstanbul Basın Mıntıkası Reisi Hakkı Tarık Us'a ve cenazeye katılan dostlarına bir teşekkür notu yayımlar.¹⁷

15 “Siyah Gözler Müellifi Dr. Cemil Süleyman Vefat Etti”, *Vakit*, 1 Mayıs 1940.

16 Hakkı Süha Gezgin, “Cemil Süleyman da Gitti”, *Vakit*, 1 Mayıs 1940.

17 “Teşekkür”, *Vakit*, 2 Mayıs 1940.

KENDİ CENNETLERİNDE

YİRMİ SENEDEN BERİ NİÇİN YAZMIYORDUM?¹⁸

Bana: “Niçin yazmıyorsun?” diyorlar.

Ben mi yazmıyorum? Gelin sandıkların içinde peynir, sabun ve pastırma nevinden kemirecek bir şey bulamadıkları zaman, farelerin, lezzet ve iştihâ ile etrafına üşüştükləri yazı tomarlarını görün.

Bunların içinde yarım asırlık bir ömrün unutulmaz hatıraları; duyulmuş ve yaşanmış bin hadisenin menâkıp ve vesâiki var. Eğer küften iğrenmez, tozdan içiniz gıcıklanmazsa bu yaprakları birer birer çeviriniz ve bakınız, neler yazmışım! Ne saadetli günler görmüş ne feci sahnelere şahit olmuşum.

Kolay değil elli bir senelik ömür bu... Bir ömür ki içimde bütün bir dünyanın sergüzeşt ve hadisatı yaşıyor.

894'te Abdülhamit babamı Şam'a sürgün etmişti.

Bir akşam, geç vakit çoluk çocuk, Venüs isminde bir Avusturya vapuru ile İstanbul'u terk ettiğimiz günü hatırlarım. İşte o gün bu gündür hâlâ yoldayım. Beyaz denizden, kırmızı denizden, pembe semalı lâcivert Hind Okyanusu'ndan sonra iki buçuk seneden beri gemi hekimi sıfatıyla Karadeniz'in korkunç dalgaları arasında mukadder nihayete doğru, durmadan dinlenmeden aynı hayat yolunu takip ediyorum. Duyduklarımı ve gördüklerimi, her gün bir din borcu eda eder gibi muntazaman yazıyorum.

18 *Kurun*, 16 Eylül 1937.

Niçin yazıyorum ve kim için yazıyorum, onu bilmem. Fakat her satır yazı, derdini kuyuya bağırarak gibi bir şey oluyor, içime ferahlık doluyor.

Memlekete ilk döndüğüm günlerde bunları neşretmeyi çok istedim. Yirmi sene sonra tekrar matbuat hayatına atılmak, bana bir nevi yeniden dünyaya gelmek gibi geliyordu. Fakat etrafı yokladım, baktım, unutulmuşum. Benden bin minnetle yazı isteyen gazeteci arkadaşlar, ismimi bile hatırlamıyorlar. Gözlerini kapayarak hafızalarını yoklayanlara karanlık dehlizlerde bir kandil ışığı arar gibi:

“Evet sizin, *Siyah Gözler* isminde bir kitabınız olacak...” diyorlar.

Hangi *Siyah Gözler* hangi kumral saçlar, hangi pembe tırnaklar! On beş sene, memleketin en çok okunan gazetelerinde sürekli yazı yazan insan, yüz elli sahifelik bir tek küçük hikâye ile mi hatırlanır?

Filhakika hayat yolunda benim gibi muhitlerinden, daha fazla bir şey beklemeye hakları yoktur. Tanınmak ve unutulmamak için mutlaka sahnede görünmek lazımdır. Fakat ben bu gaye için emek sarfedemedim ki...

Tıpkı bir fakir seyyah gibi, asam elimde, dağarcığım omuzumda, küçük yaşımdan beri diyar diyar dolaşıyorum. Han odalarından duvarlara isimlerini yazan garip yolcular gibi hiç olmazsa her geçtiğim yerde bir hatıra bıraksaydım, beni okuyanların zihninde bir yerim, bir yurdum olurdu. Bilmem niçin, meşhur olmaya, içimde hiç heves uyanmadı, bilakis bana öyle geliyor ki meçhul kalmak, emniyetli bir köşe gibi, hayat yolunda insana fazla kuvvet, fazla cesaret veriyor. Meşhur olsaydım, ünüm göklere yükselseydi ne olacak ki? Belki başım dönecekti, gözlerim kararacaktı. Yeryüzünü göremeyecektim; toprak üstünde yaşayanların sırrına eremeyecektim...

Ah, şimdi bilseniz beşer denilen mahlûku ne iyi tanıyorum: Onun muğlak ruhunu ne derin seziyorum... Başımın içinde öyle garip tipler, öyle komik çehreler yaşıyor ki her biri başlı başına bir âlem, bir hikâye...

O kadar harp gördük; beşerin idrakine sığmayan inkılâplara şahit olduk. Ömür sürdük, acı duyduk. Cenuptan şimale, garptan şarka... Ne Hicaz kaldı ne Yemen...

Badiyelerden mamurelere, Afrika çöllerinden yeşil Hint ormanlarına... Binlerce mil mesafelerde, uzun seneler, yurdumuzdan, sevgililerimizden uzak, bin şekilde azap ve mahrumiyet içinde, ızdırıp çektik, ömür yıprattık.

Hayatlarında barut kokusu almamış insanlar, büyük harp desanlarını, içinde yaşamış, ölümle karşı karşıya gelmiş gibi terennüm ettiler ve dinlettiler.

Ömründe bir tarih kitabı açmamış muharrirler, padişah saraylarının içine girdiler; sultanlarla hem-bezm ü âlem oldular; bize Lâle Devri'ni yaşattılar; ciltler dolusu masal söylediler ve inandırdılar. Hâlâ görüyorum, çölü bir badiyeli lisanı ile anlatıyorlar; susuzluğu, yüreği yanmış, dili kurumuş bir bedevi gibi tasvir ediyorlar; Talat Paşa'nın, Baha Şakir'in kulağına eğilerek fısıldadığı bir sırrı, kendi kulağı ile işitmiş gibi naklediyorlar.

Zavallı ben... Bir arı gibi dünyayı dolaştım. Bin çiçekten bal aldım. Ona güllerden yaseminlerden tat ve koku kattım. Zannettim ki metaım rağbet bulacak; onu tadanlar zevk ve neşe alacaklar.

Bu yirmi senenin mahsulü bir hatırat ve tahassürat olsaydı. İstanbul'un meşhur kitap basıcılarından biri benden onu istedi. Yirmi günden ziyade yanında kaldı ve okumadı. Kitabımı iade etmesini söylediğim zaman aynen şu cümlelerle iltifat buyurmuştu: “Cemil Süleyman Bey, bilirim çok iyi yazarsınız. Fakat halk platonik eserler okuyor, ciddi şeylere kıymet vermiyor...”

Küstahlığı derhal sezdim ve dedim ki: “Platonik eserlerden maksadınızı anlamadım. Ne demek istiyorsunuz?”

“Açık hikâye azizim... Açık hikâye...”

Şimdi anlıyorsunuz ya. Niçin yazmıyorum? Nasıl yazayım? Bu sanat benim elimden gelmez ki...

CEZİRETÜ'L-ARAP'TA GEÇİRDİĞİM GÜNLER¹⁹

Tamam on sene oluyor... Bir güneşli bahar sabahı İstanbul surlarının önünden geçerken gözlerim bir uzak rüyaya dalmıştı...

Gökyüzünde ince minarelerin mai çizgileri, uzaklaşa uzaklaşa du-manlara karışırken yer, gök, evler, kubbeler, her şey, seçilmez bir hayal oluyor: Mazinin derinliği açılıyor; çehreler, hatıralar birer birer onun içine gömülüyor; sayfalar dönüyor; tarihin bir faslı daha kapanıyordu...

Zihnimden neler geçti bilmiyorum. Onlar o kadar çok, o kadar karışık ki vekayii bir araya toplayıp gördüklerimi, duyduklarımı, bir hadisat zinciri hâlinde birbirlerine ekleyebilmek için uzun bir tarihi kucaklamak lazım. Buna, ne zamanım ve ne de bugünkü yorgun di-mağım müsait. Uzun bir rüya gördüm. Onun bende bıraktığı acılarla beynimin içi ağrıyor.

On sene dile kolay... Yalnız o kadar olsa... Bunun daha uzun bir mukaddimesi var. Bu tarih, babamın Arabistan'a sürüldüğü günden başlar.

O zaman sekiz yaşında bir çocuktum. Yine böyle bir ayrılık günü, Marmara'ya açılırken babamın da tıpkı benim gibi uzakta kalan sevgili yurdun hayaline dalarak gözlerinin yaşardığını hatırlarım. O esnada onun da zihninden neler geçmişti? Bilmiyorum. Kırk üç sene oldu. O da maziye karışan her hadise gibi meçhul ve müphem kaldı.

Çok uzun seneler devam eden menfa hayatı, başımızı bir felâket gibi sarmıştı. Yarı ömrümüz, uzak müstemlekelerde, sahralarda, badilelerde geçti. Esaretten kurtulduk: Bir aralık yurdumuza döndük. Tahsil çağı, saadet içinde geçen bir gün ve refah devresi idi. Fakat çok geçmedi; hudutlarda başlayan büyük yangının alevleri, yuvalarımızı sarmıştı. Hepimiz o tarafa koşuştuk. Ölümle tehlike ile senelerce boğuştuk.

Yangın söndü. Geniş bir nefes alacağız zannettik. Yurdumuza dö-necek, bu topraklarda yaşamaya hakkı olan her fert her vatandaş gibi biz de yuvamızı yeniden kuracak, yaralarımızı saracak, acılarımızı dindirecektik. Fakat kader denilen gizli el, yakamdan tuttu.

19 *Kurun*, 23 Eylül 1937.

“Hayır, çilen dolmadı, mücadele bitmedi... Önünde daha aşılacak yüce dağlar, geçilecek çetin yollar var. Seni orada bekleyen, talih denilen büyük kuvvetle boğuşacaksın.” dedi.

Boğuşma çok uzun sürdü. Ve çok çetin oldu. Fakat hayatta her şey unutuluyor, yalnız kalp acısı dinmiyor.

Son günlerde heyecan geçiren şuaursuz bir hasta gibiydim. Uzak çöl ufuklarından memleketin semasına bakıyor; ta orada binlerce mil uzakta yaşayan müphem insan çehreleri görüyordum... Bazı geceler derin sessizlikleri dinlerdim. Kulağıma, konuştuğum lisanın ahengi dolardı. Kayalara çarpan dalgalara bakardım. Bana, maziyi sanki onlar nakledirdi.

Uzun seneler cansız, duygusuz, hatırasız kalmıştım. Renksiz tabiatla ilham aradım. Beynimin içine çöllerin ıssızlığı çökerdi. Ne renk ne hayat ne şiir ne de musiki. Güneşin doğduğu yerde gün başlar; battığı ufukta hayat sönerdi. Bütün Ceziretü'l-Arap'ta, gecelerin ölü sükûnuna hayat veren bir tek baykuş sesi işitmedim. Bir yeşil yaprağın hayali gözlerimde tütüyor; memleket hasreti, günden güne acı bir dert gibi yüreğime çöküyordu...

İskenderiye Limanı'nda ilk Türk bayrağını gördüğüm zaman, memlekete dönmek ihtiyacı, menfaat ve hayat bağlarına galebe çaldı. Yirmi yedi gurbet hayatı artık yeterdi.

Mısır sahillerini terk ettiğim gün, semada, ilk dünyaya geldiğim günün güneşi vardı. Bütün gece pencerenin altında su seslerini dinledim. Arkada kalan her şey bir efsane olmuştu. Bu sesler, benim konuştuğum güzel lisanın nağmelerine çok benziyordu.

Fırtına ile geçen uzun gecelerden sonra gözlerimizi güneşli ve neşeli bir sabah açmıştık. Uzaktan, sisler içinde mai bir çizgi görünüyordu. Kumandan, köprü üzerinden parmağıyla orasını işaret ederek bana müjdelemek istedi: “İşte memleketin...”

Bunu söylerken heyecanımı o da hissediyordu. Çünkü ayrılık acısını, o da benim gibi uzun seneler tatmıştı. Gözlerimde yaş birikti. Sıcak bir damla taşıtı. Bu, duyduğum acının zehiri idi. İztırabım dindi.

İzmir’de ilk defa memleket toprağına ayak basıyorum. Herkes dilimi konuşuyor. Söylenenleri düşünmeden anlıyorum. Anlamak anlaşılacak ne iyi şey ya Rabbi... İnsan kendini hayatta hissediyor. Bu uzun seneleri nasıl yaşamışım? Dilimi konuşmayanlarla nasıl anlaşmışım?

Her taraftan sanki kulağıma bülbül nağmeleri geliyor; kızlar, çocuklar kuş gibi cıvıldaşıyor. Dikkat ediyorum, onlar da benim nağmelerimi terennüm ediyorlar.

Tabiat, şeklini mi değiştirdi? Yoksa benim varlığımda mı bir istihale oluyor? Bakıyorum, her şeyde benim hatıram, her şeyin hatırası bende yaşıyor.

Gece açıldı; bulutlar sıyrıldı. On sene evvel bir ayrılık günü, bu ufuklarda rüya olan uzun mazi, hâlâ orada canlı bir sahne gibi yaşıyordu. Uzak sahiller mai bir duman bürümüştü. Gemi ağır ağır sislere sokuluyor; kurşunî bulutların arasında minarelerin çizgileri seçiliyor; Sultanahmet, Ayasofya yüksek ve azametli görünüyordu. Her dakika biraz daha bu levhaya yaklaştık. Derin bir uğultu ile kaynaşan hayat dalgaları arasında, güzel ve muhteşem İstanbul’u gördük.

Sanki günler geçmemiş; dünyanın hareketi tersine dönmüş; mazi tekrar yaşamaya başlamıştı. Aynada çehremi görmesem, senelerin bıraktığı izlerin farkında olmasam, diyecektim ki bütün geçenler, bir uzun rüya idi. Gözümü açtım. Kendi yurdumda, kendi yuvamdayım. Yorgun çehremde derin izlerini bırakan o hazin ve hicranlı gurbet gecelerini hiç yaşamamış gibiyim...

25 Kanunievvel 934

Teofil Gotye Vapuru

ESKİ VE YENİ İSTANBUL²⁰

İlk Göze İlişen Değişiklikler

Zaten bu, limana girer girmez göze çarpıyor; rıhtım boyunca Türk posta gemilerinin bayrakları dalgalanıyor.

Eski devirde Galata tarafına ecnebler hâkimdi. Orası, beynelmilel hususi imtiyazlara mâlik yabancı bir müstemleke gibi idi. Galata'dan Beyoğlu'na çıkan yolda başka milletlerin dili konuşulur; memleketin lisanını söylerse sanki insan itibardan düşerdi. Şimdi sokaklarda Rumlar bile Türkçe konuşuyor.

Gemi yanaşır yanaşmaz temiz kıyafetli hamallar geldiler; çantalarını aldılar; sessiz sadasız önümüze düştüler. Eski devirde iskele hamalı, memleket ortasından eşkıya çetesi demekti. Elinizden zorla bagajlarınızı alırlar; ellerini ceplerinize sokarlar; istedikleri kadar paranızı alırlardı. İtilmek, kakılmak, daha ileriye varınca dayak yemek, rezil olmak, olağan şeylerdendi.

Polisi görünce çekilip sürüklenmekten zorluk zorbalık görmekten esna-yı vazifede hakaret cürmüyle mahkemelerde sürünmekten ödümüz kopardı. Cumhuriyet polisi önünüze düşüyor, nezaketle yol gösteriyor, ilk tesir sevgi ve sevinç oluyor.

Eski devirde gümrük memuru daha az müşkülpesentti. Fakat yolcu-yu istihkar eden bir bakışı vardı. İnsanın başına bir yumruk indirir gibi gözlerini gözlerinize dikerdi. Şimdi memur biraz müşkül davranıyor; fakat tatlı söz, munis bakış, kalbiniz de minnet ve şükran bırakıyor.

Karşıma bir şoför dikildi; şapkasını çıkararak yerlere kadar eğildi, terbiyeli çocuk. Benden ne ister de alamazdı.

İskenderiye'de yolcu-yu güpegündüz soyarlar. Beyrut kayıkçıları kızarlarsa insanın karnına bıçak sokarlar.

Milletler arasındaki fark, onların içine girmeden anlaşılmıyor; insan, ilk tesiri, hamaldan kayıkçıdan alıyor.

20 *Kurun*, 30 Eylül 1937

İhtiyak sevk etti. Bütün gün memleketi dolaştım. Trenden vapura, tünelden tramvaya... İnsan hayat sahnesine çıkınca neler görüyor? Neler duyuyor?

On sene evvel bıraktığım İstanbul ile bugünkü arasında, ayların, senelerin değil, asırların bıraktığı büyük farklar var. Bu değişiklikleri belki içinde yaşayanlar göremiyorlar. Onlara uzakta kalanların gözü ile bakmalı...

Bana bir Fransız zabiti: “İstanbul’a gittim. Camilerden çeşmelerden başka bir şey göremedim.” demişti. Filhakika ben de bakıyorum. Zabiti yerden göğe kadar hakkı var. Çünkü onun görmek istediği şeyleri, o gelmeden evvel yok etmişler. Şimdi o yok olan şeylerin yerinde bin yenilik var. Fakat bunu Frenk’in kafası almıyor. O kendi memleketinde gözlerinin görmeye alıştığı sahneler haricinde garibeler görmek istiyor. Bizim inkılâp dediğimiz; inkılâp kelimesinden kasdettiğimiz mana da bu değil mi?

Eğer Fransız zabiti, hakikaten İstanbul’da küriyozitesini tatmin edecek bir şey görememişse yapılan işlerde muvaffak olunmuş demektir.

Hiç unutmuyorum. Balkan Harbi’nde, Fransa’nın siyaset dâhilerinden biri: “Türkler Avrupalı değiller. Onları, geldikleri yere tard etmelidir.” buyurmuştu.

Hâlbuki şimdi, Frenk İstanbul’a gelince Asyalı Türk’ü değil, Avrupalı Türkiye’yi görüyor; onun içinde yaşayanlara bakıyor; Asya’ya tard edecek bir tip görmediği için esef duyuyor.

Kahire bulvarlarında dolaşan halk, bir namaz sonu Camiülezher’den boşanan cemaate benzer. O şehirde en az yarım milyon sarıklı, cübbeli ve entarili halk vardır. Avrupalılar, kendilerine benzemedikleri için zavallı Mısırlılara müstemleke güruhu derler. Mamur memleketlerini onlara layık görmezler. Hâlbuki Amerikalıların, siyah renkli insan olur mu diye linç ettikleri zenciler, hurma dalından saçaklarını çıkarıyorlar; arkalarına bir frak, başlarına silindir bir şapka geçiriyorlar; bir süs, bir moda gibi yüksek aile salonlarında gıpta ve ihtiyak uyandırıyorlar.

Şekil ve kıyafet, insanın cevherini değiştirmez. Fakat ne çare? İmanın kanaat yolları gözlerdir. Hem şapkanın kravatın dinle ahiretle ne alakası var? Hangi peygamber fes giydi? Hangisi sarık sardı?

Köprüden geçmek lazım geldi. Elimi cebime götürdüm. Nedense köprü parası, küçüklükten beri içimize bir korku gibi sinmiş; camiye girerken pabuçları çıkarmak nevinden bir anane olmuş. İnsan ne kadar darda olsa bu farzı eda etmeyi unutmuyor. Nasıl unuttur? Müthiş pençenin tırnakları, ensesindedir. Bir dalgınlığa rast gelip aldırmasa, kulağının dibinde gök gürültüsü gibi galiz bir ses: “Köprü parasını vermeden nereye sığıyorsun efendi?” diye bağırır. Rezil eder.

Feci bir manzara hâlâ gözümün önündedir:

Bir elinde şemsiye, koltuğunda bir alay paket... Son vapura nefes nefese koşan bir zavallı hatırlarım. Cebinden kırk para çıkarmak için maslubun önünde durdu. (Köprü memuru, göğsünde yaftası eksik bir daracı kaçkınına benzerdi.) Paketleri yere bıraktı. Birçok arandı ceplerinde bir kuruş bulamadı. Islak taşların üzerine bıraktığı paketleri tekrar topladı; şemsiyesini koltuğuna kısırdı; lira bozdurmak için kişiye gitti. Paketleri ikinci defa yere bıraktı; parayı bozdurdu. Paketleri yerden aldı, tekrar kucakladı. Tahsildara kırklığı verdikten sonra tamam yollanacaktı. Şiddetli bir rüzgâr esti; zavallıyı iki defa mihverinin üzerinde döndürdü; bozuk paralar elinden fırladı. Tam şöyle karşıya çekilip doya doya seyredilecek manzaraydı.

Zeytinyağ şişesi kırılmış, yağ dökülmüş, paket delinmiş, uskumrular dağılmış; soğanlar, turplar, maydanozlar...

Ben vapura dar yetiştim. O zavallı, dökülenleri nasıl topladı? Balıkları nerede pişirdi? Hâlâ merak ederim.

Köprü parası, bir sadaka değil, bir cereme değil, İstanbul sekenesinin başına bir belâ idi. Çok derin bir nefes aldım. Bilmiyorum, o gün kaç defa, elimi kolumu sallayarak Galata'dan Eminönü'ne, Eminönü'nden Galata'ya geçtim. Hürriyet zevkini tadanlar için bu da bir saadet, bu da bir mazhariyet değil mi?

5 Kanunısani 934, Cihangir

RUHLARDA DEĞİŞİKLİK²¹

Hocaefendi, başında kavuğu, arkasında cübbeyi çıkarıyor. Meste bir lastik, takkenin üzerine bir bere geçiriyor; arkasında latası, ayağında daraltılmış şalvardan pantolonuyla komik şekilde sokağa uğruyor. Kafa o kafa, ense aynı ense. Göbeğini zıplatarak halkın içine karışıyor.

O da yirminci asırda doğmuş; Meşrutiyet'i, Cumhuriyet'i idrak etmiş... Fakat kafasının içi, ruhu?..

O karanlık yerden zeytinyağı kandilini çıkarıp yerine bir projektör yerleştirmek kabil midir? Her şeyden evvel orada bir ışık menbaı ister. Fakat onun cihazı bu işe hazırlanmamış ki...

Abdülhamit devrinden kalmış; henüz Meşrutiyet rejimini hazmetmemiş; hâlâ hürriyet ve adalet kelimelerinden tir tir titreyen Evkaf-ı Hümayun ketebesinden Tecelli Efendi... Hiç ondan inkılâpçılık, cumhuriyete sadakat gibi günah-ı kebairden mahdud bir fiil ve hareket beklenebilir mi?

Eski ve yeni neslin halitası, faydalı değilse de zararlı da olmayan zümrenin esasen eceli hü'lul etmek üzeredir. On beş yirmi sene sonra vaziyete tabiatıyla bugünkü çocuklar hâkim olacaklardır. Onlardan her şey beklenebilir.

Biz son yarım asrı yaşamış olgun gençler, yenilik ve Garplılık hevesiyle ne kadar yansak ve tutuşsak, bir yerde bir zeybek havası çalınırken ihtiyarımız elimizden gidiyor; oturduğumuz yerde kemiklerimiz harekete geliyor. Fakat çocuklara dikkat ediyorum, onlarda şayan-ı hayret bir ruh değişikliği var. Hemen hiçbirisi, bizim musikiden zevk almıyor. Ağızlarında daima bir tango mırıltısı ve yürüyüşlerinde bir rumba dalgası. Bütün gençlik bir karyoka kasırgası içinde... Yürürken otururken bir şey anlatırken hem gülüyor hem ıslık çalıyor.

21 *Kurun*, 17 Ekim 1937.

Bu genci karşına al, diz çöktür. Ağır aksak, düm teka düm tek tek... Tenni tenni tenenni terelam... diye ona Dede Efendi'nin Rast'tan ağır bir bestesini oku... İnsanın yüzüne kim bilir nasıl bön bön bakar; bu adamcağızın acaba çivileri mi fırlıyor? Diye aklına türlü türlü korkunç ihtimaller gelir.

Bizim zamanımızda kızlarla bir sırada yan yana oturmak; bir odada yalnız kalmak; تنها yollardan hiristosa çıkmak; sonra kardeş kardeş birbirinin elini sıkarak suçsuz ve hadisesiz ayrılmak kabil mi idi? Kafes arkasında bir kadının hayali günümüze ilişse yüreğimiz ağzımıza gelir; paltomuzun koluna ipek bir pelerinin dalgası dokunsa heyecandan nefesimiz tikanırdı. Bugünkü delikanlı, bir dost, bir kardeş gibi kadını kolunda taşıyor.

Hiç, bir kıza karşı karşıya oturulur da riyazi muadele hâll edilir mi? Şimdiki çocuklar, kız sınıf arkadaşlarıyla baş başa imtihan hazırlıkları yapıyorlar. Biz, çocukluğumuzdan beri kendimizi o kadar sıkıyor, kadınlara dost kalmak için bin azap, bin buhran geçiriyoruz. Fakat manalı bir bakış, kurnaz bir gülüş aklımızı irademizi alıyor; muvazenemizi bozuyor; güzel güzel konuşurken sapıtıyoruz.

Şimdi herkesin odasında genç bir daktilo var. Gözlerini kaldırmadan bir odanın içinde birbirlerinden haberi olmadan ne güzel sessiz sessiz çalışıyorlar. Eskiden karşıkı apartmanın tıraşında çamaşır seren bir hizmetçi görselerdi, bütün daire halkı üst üste pencerelere yığılırdı. Şimdiki memur, kadın kalem arkadaşını koluna takıyor, sinemalarda bin çeşit sahne seyrediyor. Köşebaşında vedalaşırken hiçbir şey görme-miş; hiçbir şey duymamış gibi el sıkıyorlar; ayrılıyorlar.

Dünkü nesil bugünkü rejimi hazmedebilir miydi? Bir gün Eminönü polisi, kız kardeşimle kapalı bir arabaya binmekten beni menetmişti. O önde bir arabada, ben arkada başka bir arabada ayrı ayrı eve gittiğimizi hatırlarım.

Bir mühendis arkadaşım teyzesinin evinde baskın verdiğini anlattı: “Zavallı kadın!” derdi. Annemin öz kız kardeşi olduğunu ispat edinceye kadar çoluk çocuk bütün ev halkı, günlerce haftalarca karakollarda süründük.

Abdülhamit, canı ve saltanat kayıkları arasında kadınların kıyafetiyle meşgul olmaya da vakit bulurdu. Ve dar çarşafı sokak ortasında makasla keserlerdi.

Bir aralık kadınların gözleri görünüyor; billur yaşmağın altında gerdanları seçiliyor diye feraceyi menetmişlerdi. Kurnazın biri erkekler çarşafa girerek gizli toplantılara gidiyorlar diye bir jurnal vermiş; çarşafı da yasak ettirmişti.

Zavallı kadın ne giyeceğini, nasıl gezeceğini şaşırılmıştı. Bugünün kadını pijama ile sokağa çıkıyor. Hem hiç de fena görünmüyor.

Sevimli Van kedisi yavruları gibi kumlarda yuvarlana yuvarlana bronzlaşan bugünün zarif ve şen kadını o zamanın ihtiyarları görseler, kim bilir ne derler?

1919'da Anadolu'ya ilk geçtiğimiz gün, kıyafetlerimize, âdetlerimize ve bütün yaşayış tarzlarımıza taban tabana zıt düşmüş bir muhitte karşılaşmıştık. İnce peçe koymak, yüzü açık gezmek, erkekten kaçmamak bir namussuzluktu. Rodos'ta bir baloya davet edildik, hemen bütün memleket bizimle meşgul oldu.

Bugün aynı muhitte hür yaşayan insanları görüyorum. Hepimizden daha açık düşünüyorlar; gözlerine kadar sımsıkı kapanan kadınlara bakıyorum, viski kadehlerinin etrafında neşeden saadetten bir çılgın gibi atıyorlar kahkahayı.

Dünün telakkisiyle bugünün akidesi... Birbirlerine öyle yabancı ve uzak iki âlem ki insana hayret ve şaşkınlık veriyor.

Başka milletlerin inkılâp ve medeniyet tarihlerine bakıyorum. Avrupa en müsait şartlar içinde bugünkü içtimai seviyeye yükselebilmek için beş asır geceli gündüzlü çalışmış; kan dökmüş; kurban vermiş. Mütekâmil ve şayan-ı hayret Japonya, hâlâ efsane ve anane içinde ömür sürüyor. Şark milletleri, mahmur göz kapakları arasından kâinata bakıyor: "Acaba sabah oldu mu?" diye canı kımıldamak istemiyor. On sene içinde inkılâp... Bunun, beşer tarihinde ikinci bir misali yok ki... Dünya değişir, yeni bir cihan doğar. Fakat on sene içinde ruh değişir mi? İman değişir mi? Ben bu kelimenin manasını pek iyi kavrayamam ama galiba mucize dedikleri işte budur.

10 Kanunısanı 934, Cihangir